

AZ ÁLLAM VÍZÜGYI FELADATAI AZ ALFÖLD VÍZKÁRELHÁRÍTÁSÁBAN

*Dr. Váradi József**

BEVEZETÉS

Az állam vízügyi feladatainak egzakt meghatározása rendkívül nehéz, illetve valószínűleg lehetetlen vállalkozás. Az állam közfeladatokban vállalt szerepének eldöntéséhez ugyanis nem rendelkezünk mérőszámok, általános érvényű etikai, gazdasági vagy politikai szabályok. Azt tapasztaljuk, hogy a különböző országok közteherviselésben vállalt szerepe gazdasági teherbíró képességükkel nincs összefüggésben (1. táblázat).

1. táblázat. Kormányzati összkiadás (a GDP %-ában)

Megnevezés	1991	1997
Japán	31 %	37 %
Svédország	62 %	64 %
Magyarország		56 %
OECD átlag	39,7 %	40,5 %
EU átlag	48 %	49 %

Ha mégis arra kellene vállalkoznunk, hogy meghatározzuk, mely szempontok játszanak szerepet abban, hogy egy-egy ország központi költségvetése milyen mértékben vállal szerepet az önmagában is nehezen definiálható közfeladatok (egészségügy, oktatás, közlekedés, honvédelem, rendfenntartás, közvilágítás, vízgazdálkodás stb.) ellátásában, illetve mi befolyásolja a közérdek mértékének meghatározását, akkor az alábbiakat lehet kiemelni:

- történelmi előzmények,
- az állampolgárok szocializáltsága (neveltetés, oktatás, morál),
- a jogrend stabilitása és átláthatósága,
- gazdasági teherbíró képesség,
- a feladat piac konformitása,
- az állam külgazdasági és politikai kapcsolatrendszere.

Ha most azt próbáljuk megválaszolni, hogy az államnak mi a szerepe és feladata az Alföld vízkárelhárításában, különösen nehéz kérdésre keressük a választ, de formálódó (a korábbi várakozáshoz képest meglehetősen lassan formálódó) világunkban ezt a kérdést a tisztánlátás, a felkészülés, a döntéshozatal, a célirányos feladatellátás miatt nem kerülhetjük meg. A vízügyi szolgálat ezirányú állásfoglalását és a jövő szempontjából is meghatározó felfogását elveiben és gyakorlatában az alábbiak szerint foglaljuk össze.

Mivel ebben a kérdéskörben egyrészt nem lehet éles határt vonni a csatlakozó hegy- és dombvidékek között, másrészt a hivatkozott forrásmunkákra is tekintettel, több helyen országos kitekintést adunk, ilyen összeállításokat közlünk.

*Dr. Váradi József, főosztályvezető, Közlekedési és Vízügyi Minisztérium, Budapest.

I. PEREMFELTÉTELEK

Számos forrásmunka (Váradi J. 1993, 1994, 1995; Somlyódy L. 1999, Pálfi I. 1999) szól arról, hogy az Alföld, de az egész ország vízgazdálkodásának melyek azok a peremfeltételei, amelyek ismerete nélkül vagy figyelmen kívül hagyásával a vízgazdálkodási beavatkozásokkal súlyos problémákat, károkat okozhatunk.

Most, különös tekintettel az állam szerepvállalásának peremfeltételekből fakadó kényszereire, csak néhányat – indokoló magyarázatok nélkül (hiszen azokat a hivatkozott irodalom tartalmazza, illetve axióma-szerű evidenciaként kezelhetők) – emlékeztetőül felidézünk.

Az ország medence-jellegű és államhatárokkal osztott vízgyűjtőkön fekszik. Ebből az következik, hogy:

- kiszolgáltatott vízgazdálkodási helyzetben vagyunk mind a víz mennyisége (ár-víz, belvíz, felszíni és jórészt felszín alatti vízkészlet), mind pedig a víz minősége tekintetében,
- szabályozott vízállapotaink vannak, amelyeknek a rendszere jelentős fenntartási és fejlesztési forrást követel, másrészt szükség van azok összehangolt (országrészekre kiható), rendszerszemléletű működtetésére.

Ebből a peremfeltételből a vízgazdálkodás területén az államnak, a klasszikus államfogalomból levezethető elsődleges feladat-ellátásának kényszere következik, nevezetesen: a *biztonság fenntartása* (általában a jogrendszer útján).

A klasszikus államelméletek természetesen a biztonság fogalmát egy meghatározott földrajzi területen működő, szuverenitásra, külső függetlenségre és a belső rend megteremtésére vonatkoztatják, de nem kíván különösebb magyarázatot, hogy hazánk esetében a vízgazdálkodás már említett kérdései a vázolt biztonsági problémával, és így az állam elsődleges funkciójával szoros összefüggésben vannak.

A másik peremfeltétel a vízgazdálkodással kapcsolatos feladatmegosztáshoz kapcsolódik. Nevezetesen: hazánkban az 1945-öt megelőző, majd az azt követő, 1990-ig terjedő és a mostanra kialakult legújabb kor teljesen más és más szerepet, tehervállalást és részvételt kívánt a vízgazdálkodásban érintettek részére. A lakosság egész generációja nőtt fel úgy, hogy a vízgazdálkodási szolgáltatásokat jórészt állami juttatásként fogadta el, és követeli ma is; a vízügyi szolgáltatások valós árát se nem tudja, se nem akarja elfogadni. Ez a problémakör az ún. *jóléti állam működésének* tárgykörére vezethető vissza. A jóléti állam koncepciója ugyanis az állam felelősségét kiterjeszti olyan területekre is (egészségügy, oktatás stb.), amelyek a klasszikus felfogás értelmében kívül esnek azon. A jóléti állam koncepciója azonban a társadalmi igazságosság – vagy esélyegyenlőség – érdekében minden állampolgár számára az elfogadható életkörülmények biztosításának állami feladatát hirdeti.

Figyelemmel arra, hogy az ország kiszolgáltatott vízgazdálkodási helyzete a vízgazdálkodásban önmagában is erős állami részvételt kíván, a vízgazdálkodás minden területére korábban kiterjesztett állami szerepvállalás túlsúlyának lebontása – különösen a jóléti állam koncepciójának figyelembevétele mellett – nagyon nehéz társadalmi és gazdasági döntéshozatalt kíván (Váradi J. 1995; Varga I. 1998; Pálfi I. 1999; KHVM 1999).

2. AZ ÁRVÍZVÉDELEM, ILLETVE A VÍZKÁRELHÁRÍTÁS EGÉSZE AZ ORSZÁG BIZTONSÁGPOLITIKÁJÁNAK RÉSZE

Az ország területének több mint 50%-a vízkárral veszélyeztetett:

- csaknem 700 településen 2,5 millió ember van kitéve árvízveszélynek,
- itt található az ország megművelhető területének egyharmada,
- itt húzódik a vasutak 32 %-a és a közutak 15 %-a,
- itt található több mint 2000 ipari üzem.

Az árvízzel kockáztatott vagyonérték a Halcrow Water cég által 1999-ben elvégzett felmérés szerint a 2. táblázatban közölt adatokkal jellemezhető:

A vízrendezés (síkvidéki-, dombvidéki-, illetve belterületi vízrendezés) ugyanúgy, mint az árvízvédelem feladatai, határokon túlterjedő hatással bír, ami az ország területi integritására visszavezethető biztonságpolitikai elemként kezelhető. Ugyanakkor természetesen az ország belbiztonságának részeként a vagyon- és termelésbiztonságot is jelenti. Ennek jellemzésére az 1999. évi tavaszi és nyári dombvidéki, síkvidéki és belterületi vízrendezési károkat említjük, melyek összesen 67 milliárd Ft-ot tettek ki.

2. táblázat. Települési kockáztatott vagyonértékek milliárd Ft-ban, 1996. évi áron.

	Duna-völgy	Tisza-völgy	Összesen
Ipari bruttó eszközérték	451,29	420,45	871,74
Építőipari bruttó eszközérték	33,91	31,57	65,48
Mezőgazdasági eszköz	70,49	138,84	209,33
Kiskereskedelmi eszköz	34,26	56,57	90,83
Anyagi infrastruktúra	166,26	276,16	442,42
Vendéglátás	6,24	9,93	16,17
Szálláshely	8,95	11,62	20,57
Önkormányzati vagyon (lakások nélkül)	108,55	214,43	322,98
Kincstári vagyon	44,64	90,71	135,35
Lakásérték	917,17	1 113,11	2 030,28
Lakásbelső érték	60,72	97,00	157,72
Ipari készlet	5,16	8,26	13,42
Építőipari készlet	9,66	18,93	28,59
Mezőgazdasági készlet	13,31	21,99	35,30
Kiskereskedelmi készlet	67,58	121,13	188,71
Évi ipari hozzáadott érték	183,67	293,43	477,10
Összesen:	2 181,86	2 924,13	5 105,99

Az árvizek által okozható kár összegét a már említett Halcrow-tanulmány a 3. táblázat szerint jellemzi.

Az árvizek és belvizek kártételei elleni védelmen túl – hazánk sajátos földrajzi helyzetéből fakadóan – a vízkészletekkel való gazdálkodást is a biztonságpolitika részeként kell kezelni. A határokon túlról érkezik ugyanis felszíni vízkészletünk

3. táblázat. Települési és mezőgazdasági károk milliárd Ft-ban, 1996. évi áron

	Duna-völgy	Tisza-völgy	Összesen
Települési kár			
Ipari vagyon-kár	34,64	142,49	177,13
Lakás kár	53,24	361,00	414,24
Egyéb kár	41,36	228,67	270,03
Összes települési kár	129,24	732,27	861,51
Mezőgazdasági kár (májusi 15 napos elöntés esetén)	13,10	41,82	54,92
Mindösszesen:	142,34	774,09	916,43

96%-a, ami a vízgyűjtőkön végzett beavatkozásokkal kapcsolatos elemi érdekeltségünket húzza alá. Ideértve természetesen a vizek minőségét veszélyeztető beavatkozásokat, illetve a vízszennyezések elleni közös fellépés megteremtését is. Szomorú példa volt erre a 2000. évi cianid-, majd nehézfém szennyezés, ami a Tisza élővilágát tette bizonytalan időre tönkre. Ugyanakkor e feladatok ellátásához jelentős állóeszköz-értékű vízilétesítmény összehangolt üzemeltetése a feladat.

A fontosabb (a kizárólagos állami tulajdonban levő) vízkárelhárítási létesítmények állóeszköz értékének újraelőállítási értékét figyelembe véve, vagyis, ha valamennyi védelmi létesítményünket 1999-ben kellett volna megépíteni, illetve megerősíteni, akkor az alábbi összegeket kapnánk:

- árvízvédelmi létesítmények (töltések, műtárgyak, őrházak, tartozékok)	735 mrd Ft
- állandó tározók	483 mrd Ft
- vízkormányzó műtárgyak	189 mrd Ft
- szivattyútelepek	605 mrd Ft
- térségi vízszétosztó főcsatornák	129 mrd Ft
- belvíz-főcsatornák	<u>241 mrd Ft</u>
- összesen	2.382 mrd Ft.

A vízgazdálkodáshoz kapcsolódóan az állam biztonságteremtő kötelezettsége tehát az alábbi feladatok végrehajtását jelenti.

2.1. A nemzetközi kötelezettségek egyezmények és szerződések keretében történő rögzítése, illetve kölcsönösen előnyös együttműködések feltételeinek és eszközrendszerének megteremtése

Mindenekelőtt a kétoldalú, úgynevezett *határvízi egyezmények* nyújtanak lehetőséget arra, hogy az állam biztonságpolitikai kötelezettségének e területen eleget tegyen! Ezeknek az egyezményeknek rendkívül nagy a jelentősége, mert amint az a cianid- és a nehézfém szennyezésekkor is világossá vált, még ezen a területen is az egyetlen joganyag, amelyik az érintett kormányok adatszolgáltatásban és együttműködésben előírt kötelezettségét jelenti.

Sajnos azonban ezeknek az egyezményeknek (bár Trianon óta életben vannak és minden politikai változás ellenére folyamatos és mellőzhetetlen szakmai együttműködés kereteit adták) az új követelmények szerinti – elsősorban környezet- és természet-

védelmi, továbbá vízkészlet-gazdálkodási – kiterjesztése csak fokozatosan lehetséges. Az érintett hét ország közül csak Ukrajnával van olyan egyezményünk (1997 óta), amelyik a „szennyező fizet” nemzetközileg ajánlott elvet rögzíti. Tudni kell azonban, hogy általában „felülfekvő” szomszédaink vízgazdálkodásának és különösen gazdasági helyzetének tükrében, határvízi kapcsolatépítésük ambíciói és szándékai rendkívül eltérőek. Csak az általános és bilaterális kapcsolatokon túlmutató nemzetközi ajánlások, valamint az Európai Unió csatlakozás közös szándéka az, ami kényszerítő erő lehet egy-egy, a mostaninál környezet- és természetvédelmi-, illetve vízkészlet-gazdálkodási szempontból számunkra előnyösebb egyezmény megkötésénél.

Önálló feladatunk ugyanakkor (és ez kizárólag államilag oldható meg) az EU-normáknak a hazai vízgazdálkodásban történő érvényesítése. Ez konkrétabb formában az alábbiakat jelenti:

- az állam intézményrendszerei között a vízgyűjtőre szervezett vízügyi igazgatóságokat meg kell tartani,
- az államilag finanszírozott vízgazdálkodási beavatkozásoknál a költségmegtérülési mutatókat, mint döntést-megalapozó tényezőket, figyelembe kell venni, rendelkezni kell a meghatározásukra vonatkozó módszerekkel,
- meg kell határozni és képviselni kell a derogáció szükségességét és tételeit,
- a csatlakozás feltételeiként megfogalmazott, elsősorban vízminőségi követelményeket teljesítő beruházásokat – figyelembe véve a derogáció adta időelőnyöket is – meg kell valósítani, azok forrásfedezetét meg kell teremteni.

2.2. A kiszolgáltatott vízgazdálkodási helyzetünk és szabályozott vízállapotunk, valamint az ország kül- és belbiztonsága miatt megépült és szükséges létesítmények fejlesztése, fenntartása és üzemeltetése terén jelentkező konkrét állami feladatok

Az ország vázolt peremfeltételek melletti vízgazdálkodási viszonyai kikényszerítik annak eldöntését, hogy az állam (és itt a jóléti állam-koncepció problematikájával már is találkozunk, hiszen tapasztalataink szerint a biztonság és jólét feltételrendszerének állami feladatai elég sűrűn keverednek, hol politikai, hol gazdasági megfontolások miatt) mely feladatokat vállalja magára a biztonságpolitika kötelező állami feladatának teljesítése érdekében.

Ennek értelmezhető és tárgyasított eszközrendszerét jelenti a vízgazdálkodásról szóló 1995. évi LVII. törvény által kizárólagos állami tulajdonba sorolt vizek és vízlétesítmények köre. Ennek az a rendkívül fontos társadalmi és gazdasági következménye, hogy az állam a törvény erejénél fogva eldöntötte, hogy melyek azok a feladatok (e feladatok tárgyait tételesen rögzítve, ezzel a feladatokat kvázi meghatározva), amelyeket a költségvetésből finanszíroz.

A feladatokat az alábbiakban árvízvédelem, folyógazdálkodás és vízrendezés témacsoportok szerint részletezzük.

2.2.1. Árvízvédelem

A Kormány a 2005/2000. (I. 10.) sz. határozatában rögzítette, hogy a következő tíz évben 740 km töltés 60 milliárd Ft reálértékben történő fejlesztésével az árvízvédelmi

biztonságot a jelenlegi 60,5% előírt kiépítettségi szintről 80,5%-ra emeli. A határozat rögzítette azt is (és ez is súlyosan állami feladat), hogy a korábban megállapított mértékadó kiépítettség szintjét (a 100 évenként egyszer előforduló árvízi terhelést) nem változtatja meg. E döntésének meghozatalánál az EU által előírt ún. gazdasági hatékonysági mutató és kockázatelemzés szempontjait is figyelembe vette, amit egyrészt a fejlesztések ütemezésénél, másrészt a „teret a folyóknak” címmel meghirdetett természetvédelmi szempontok érvényesítése érdekében alkalmazott. Ennek alapján döntött a Kormány arról is, hogy a nyílt árterek bevédését, illetve települést nem védő töltések erősítését a közeljövőben nem tervezi (4. és 5. táblázat). Az állam e területen szükséges szerepvállalása újragondolást, pontosítást igényel. Az 1998–1999. és a 2000. évi rendkívüli árvízvédekezés tapasztalata, hogy a hazai védelmi rendszer egységes kezelésének és az azon való védekezés ellátásának összehangolási kényszere az állam kizárólagos tulajdonában lévő árvízvédelmi létesítmények körének bővítését indokolja.

4. táblázat. Nyílt árterek adatai

Sor-Szám	Az öblözet		
	Száma	Neve	területe (km ²)
		Duna-völgy	
1.	1.15	Dunabogdányi	4,7
2.	1.29	Medinai	5,1
3.	1.36	Barcs-bolhói	84,4
		Összesen:	94,2
		Tisza-völgy	
4.	2.03	Ronyvazugi	15,0
5.	2.04	Bodroghalászi	1,1
6.	2.05	Vámosújfalui	7,3
7.	2.06	Szegilongi	3,5
8.	2.09	Tiszalúci	1,5
9.	2.10	Takta-Sajó-Hernád köz	14,7
10.	2.12	Nagykinizs-felsődobszai	2,6
11.	2.14	Hidasnémeti-zsujtai	2,1
12.	2.15	Abaújházi	2,4
13.	2.16	Tornyosnémeti	8,9
14.	2.18	Garadna-ócsalánosi	92,6
15.	2.23	Sajókaza-dubicsányi	5,3
16.	2.29	Sajóvelezd felső	1,5
17.	2.31	Hosszúrév-Sajókeresztúri	2,3
18.	2.52	Alpári	50,9
19.	2.60	Mérkvállaj-nagyecsed	19,5
20.	2.62	Nagyecsed-órályi	13,7
21.	2.64	Nagydobosi	4,3
22.	2.68	Eperjeskei	7,1
23.	2.77	Tímári	11,6
24.	2.80	Tiszaörsényi	5,7
		Összesen:	273,6
		Mindösszesen:	367,8

5. táblázat. Ártéri öblözetek, ahol a védvonalak település belterületét nem védik

Sor-szám	Az öblözet			
	Száma	Neve	Területe (km ²)	Védvonalának hossza (km)
	Duna-völgy			
1.	1.02	Lajta bal parti	15,1	17,6
2.	1.30	Völgységi	4,0	7,8
3.	1.38	Molnári	2,0	2,7
4.	1.40	Birkítói	10,8	12,1
5.	1.41	Letenyei	5,4	14,3
6.	1.44	Dejtári	5,7	14,2
7.	1.53	Zalavár-szentgyörgyvári	14,1	15,0
		Összesen:	57,1	83,7
	Tisza-völgy			
8.	2.08	Taktaharkányi	1,7	6,7
9.	2.13	Gibárt-hidasnémeti	20,0	23,2
10.	2.17	Hernádszurdoki	6,1	5,8
11.	2.21	Boldva-múcsonyi	26,2	9,6
12.	2.22	Múcsony-sajókazai	5,7	5,9
13.	2.24	Dubicsány-putnoki	1,7	3,9
15.	2.28	Sajónémeti	0,5	0,9
16.	2.30	Sajóvelezd-alsó	2,0	3,5
17.	2.33	Szirma-sajóörösi	67,5	4,2
18.	2.35	Csincse-Eger köz	8,6	10,0
19.	2.42	Borsóhalmi	26,6	9,6
20.	2.43	Székeséri	3,4	11,1
21.	2.45	Petőfibányai	9,0	17,8
22.	2.59	Agerdői	6,7	3,3
23.	2.71	Berkeszi	4,3	9,1
24.	2.72	Nyírbogdányi	2,1	15,7
25.	2.73	Zsadányi	1,7	5,4
26.	2.74	Mágai	3,9	13,8
27.	2.75	Kótaji	1,5	8,6
28.	2.76	Nagyfanyai	3,5	22,5
29.	2.84	Bivalytói	15,5	16,7
30.	2.89	Ermelléki	16,6	13,9
		Összesen:	234,8	221,2
		Mindösszesen:	291,9	304,9

2. 2. 2. Folyógazdálkodás

A folyószabályozás szakterülete korábban négy követelmény (árvíz-, jég- és hordalék-levezetés, valamint hajózás) teljesítése érdekében avatkozott be a folyók életébe. A vízügyi szolgálaton belül megindult holtág- és mellékág rehabilitációs program, az úgynevezett „zöld folyosó” program, a hullámterek, a parti sávok, a vízjárta, valamint a fakadóvizek által veszélyeztetett területek használatáról és hasznosításról szóló kormányrendelettel (46/1999. (III. 18.) történt jogi szabályozás megalapozása, a felerősödött környezet- és természetvédelmi igények együttesen vezettek oda, hogy a vízügyi szolgálat elkészítette *A folyóinkkal való gazdálkodás fejlesztéséről szóló koncepciót*, amit a Kormány a 2014/2000.

(II. 2.) sz. határozatával elfogadott, és elrendelte a határozat mellékletét képező *14 pontos cselekvési program* végrehajtását. Ez a program az első, amelyik kísérletet tesz a sokat hangoztatott *integrált vízgazdálkodás* konkréttá tételére. A program teljesítése kifejezett állami koordináció, finanszírozás és a vonatkozó jogszabályi háttér megalkotásával válik lehetővé. E feladat részletes kidolgozására a tárcaközi bizottság már megalakult.

Az alábbiakban teljes terjedelmében közöljük a szóban lévő Kormányhatározat mellékletét, amely az Integrált Folyógazdálkodási Program előkészítő programjának feladatait tartalmazza.

I. Nemzetközi és több tárcát érintő feladatok

1. Értékelni kell a szomszédos országok folyógazdálkodási tevékenységét, és az eredményeket hasznosítani kell mind a hazai tervezésnél, mind pedig a határvízi együttműködés fejlesztésénél. Különös figyelmet kell fordítani az előrejelzésre, a megfigyelő rendszerekre és a kölcsönös tájékoztatásra, továbbá az egységes komplex vízgyűjtő- és területfejlesztésre és a közös védelmi felkészülésre.
2. Ki kell dolgozni az integrált folyógazdálkodás – több tárcát érintő – teljes körű érték-modelljét, illeszkedve az EU vízgazdálkodási koncepciójához és számolva a Duna-medence sajátosságaival. E komplex összehasonlításra alkalmas modellben figyelembe kell venni a következőket is: területfejlesztés, és településvédelem (árvízvédelem), mezőgazdasági hasznosítás, erdőgazdálkodás, ipari- és ivóvíz-használat, vízminőség, kereskedelmi-, személy- és turistahajózás, felszín alatti vízkészletek, állat- és növénypopulációk diverzitása és komplexitása, az ökológiai értékek védelme, a folyó menti ökoszisztémák fenntartása, árvízvédelmi töltések többcélú hasznosítása.

II. Az együttműködést javító feladatok

3. Ki kell dolgozni a folyógazdálkodásban érdekelt és érintettek együttműködésének és érdek-egyeztetésének rendszerét.
4. Az új szemléletű általános szabályozási tervekben jól el kell különíteni a közérdekű állami és az egyéb érdekeltiségi feladatokat. Törekedni kell arra, hogy jól átláthatóan elkülöníthető legyen az állam kötelezettsége a folyógazdálkodási feladatokban, valamint nyilvánvalóvá váljon az állami támogatás mértéke.

III. A vízügyi szakmai szervezetek feladatai

5. A folyógazdálkodás új irányzata alapján a 2. Feladathoz kapcsolva fel kell mérni az egyes folyók (folyószakaszok) sajátos adottságait és hosszú távú hasznosíthatóságukat. Az általános szabályozási terveket ezek szerint kell aktualizálni.
6. A folyók állapotrogzításának új módszereit alkalmazva mederfelméréseket és digitális térképeket kell készíteni a jelentősebb folyóinkról. A morfológiai adatokat a tártárcák szakirányú információival kell kiegészíteni.
7. Az egész országra kiterjedő folyókatasztereket kell összeállítani a vízi út kataszterrel együtt.
8. El kell készíteni folyóink állapotának és jól felismerhető fejlődési folyamatának értékelését. Ebben be kell mutatni a jelenlegi, valamint a várható konfliktusokat és érdekütközéseket, azok tárgyszerűen megfogható okait. A helyzetértékeléseket rendszeres időközönként fel kell újítani.
9. Az új folyógazdálkodási irányzatnak megfelelően fejleszteni kell a folyószabályozási tervezési irányelveket.

IV. Információs, tájékoztatási és oktatási feladatok

10. Ki kell építeni a folyógazdálkodás valamennyi érdekeltjének igényeit kielégítő, valamint a külföldi kapcsolatokkal is számoló, publikus, esetleg Internetes - információs rendszert. Szorgalmazni kell a PIMS (Békepartnerségi információs kezelő rendszer) alternatív felhasználását).
11. Korszerű információs kapcsolatot kell kiépíteni a vízrajzi nyilvántartás és a Nemzeti Biodiverzitás-monitorozó Rendszer között.
12. Ki kell dolgozni és közre kell adni egy közismereti tájékoztatót folyóink társadalmi jelentőségű tulajdonságairól, valamint a kárelhárítás, illetve a hasznosítás céljából alkalmazható vízépítési módszerekről. Ebből ki kell derülnie, hogy mi az, amit a folyószabályozással meg lehet oldani, és mi az, amit nem.
13. A folyógazdálkodást illeszteni kell a területfejlesztés szakmai és finanszírozási alrendszeréhez, és együtt kell meg oldani a kapcsolódást az integrált vízgyűjtő-gazdálkodási tervek készítéséhez is, figyelemmel a határ menti régiók egységes területfejlesztésére is.
14. Javaslatot kell kidolgozni a vízi mérnökök ökológiai ismereteinek, valamint az érintett mérnökök, közgazdászok, jogászok és más szakemberek vízgazdálkodási, katasztrófavédelmi ismereteinek bővítésére.

2. 2. 3. Vízrendezés

Az állam klasszikus (a biztonság és a rend fenntartása, illetve megteremtése) feladatának és a jóléti állam koncepciójának keveredése leginkább a vízrendezés terén érhető tetten. Itt tapasztalható leginkább a vélemények ütközése abban a kérdésben, hogy vajon hol húzódik az állam kötelező gondoskodásának határa és hol kezdődik a vízrendezés piacconformitása miatti érdekeltségi teher- és felelősségvállalás, illetve ebből az ún. jóléti államkonceptió miatt mennyit lehet, kell, vagy szabad még az államnak átvállalnia.

Erre vonatkozóan a vízügyi szolgálat álláspontja a *Vízkárelhárítási stratégiában* (Váradi J.–Zorkóczy Z. 1991.) már 1991-ben rögzített alapelvekhez képest nem változott. Nevezetesen, az államnak itt is rögzíteni kellett a kizárólagos állami tulajdonban lévő vizek és vízellátási hálózatok körét. Ezek meghatározásánál a nagytérési összefüggések, az érdekeltségi körök kiterjedtsége és azonosíthatatlansága, a fejlesztés és a fenntartás költségei, vagyis az érdekeltek teherbíró képessége, illetve életkörülményeinek megválasztásában közrejátszó természetföldrajzi kényszerek egyaránt szerepet játszottak.

Ezek után a Kormány a 2197/1997. (VII. 11.) sz. határozatában rögzítette a kizárólagos állami tulajdonhoz tartozó művekkel kapcsolatos feladatokat. Ennek alapja az, hogy a síkvidéki vízrendezés területén a kiépítettség mértékét (a külterületi csatornák 10%-os valószínűségű eseményre, a belterületi művek 33%-os előfordulási valószínűségre történő kiépítését) elfogadva, a műveknek az állam biztonsága és alapszolgáltatása szempontjából irányadó jellemzőket számítottuk ki (Varga I. 1989). Nevezetesen: a művek szolgáltatási szintmutatóját és az ún. hasznossági mutatóját állítottuk elő, amiből a fejlesztési igényszint mutatókat lehetett meghatározni. Ezek átlagos értéke 11,5 aranykorona értékre adódott, és azt találtuk, hogy a 83 belvízöblözetből csak 25 olyan van, ahol valamilyen mértékű fejlesztésre lenne szükség, a többinél az engedélyezett szint helyreállítása, vagyis a rekonstrukció az elsődleges feladat. Ez különösen a szivattyútelepek (6. táblázat) és a belvízcsatornák (7. táblázat) esetében volt, illetve maradt sürgős feladat.

6. táblázat. Szivattyútelepi rekonstrukciós programra fordított összegek, Vízügyi Igazgatóságoként, millió Ft-ban, folyó áron

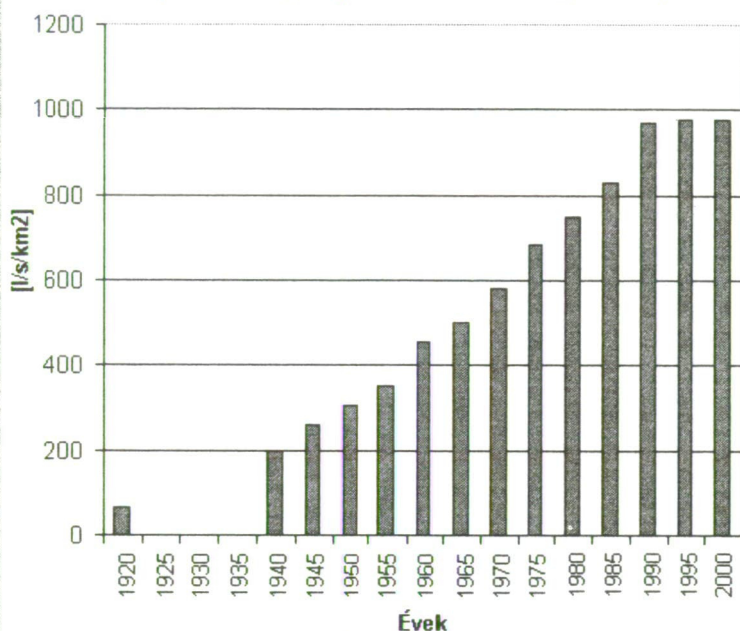
	Győr	Bp.	Baja	Szf.	Pécs	Szh.	Ny.	Miskolc	D.	Szolnok	Szeged	Gyula
Kapacitás m ³ /s	60,3	14,2	36,7	7,8	7,9	8,7	75,9	75,4	109	147	110	160
1992	0,87	2,0	-	-	-	-	20,4	0,9	3,0	17,9	2,5	13,1
1993	29,9	4,3	-	-	-	-	36,9	6,3	-	40,6	3,0	33,4
1994	42,9	1,0	-	-	-	-	49,3	2,0	-	-	15,0	21,0
1995	14,0	3,5	2,0	-	-	-	60,1	12,2	11,4	1,9	64,4	20,7
1996	3,5	5,0	10,0	-	-	-	83,5	142	25,1	8,8	116	24,3
1997	33,0	-	140	-	-	-	21,0	62,4	23,2	40,0	113	5,0
1998	18,7	-	130	-	-	-	46,1	9,8	25,0	22,1	-	37,1
1999	-	-	49	-	-	-	16,0	113	40,0	54,0	-	24,3
2000	-	-	120	65	-	6	100	144	40,0	-	-	25,0
Összeg	142	16	451	65	0	6	433	493	168	185	314	203

Bp. – Budapest, Szf. – Székesfehérvár, Szh. – Szombathely, Ny. – Nyíregyháza, D. – Debrecen.

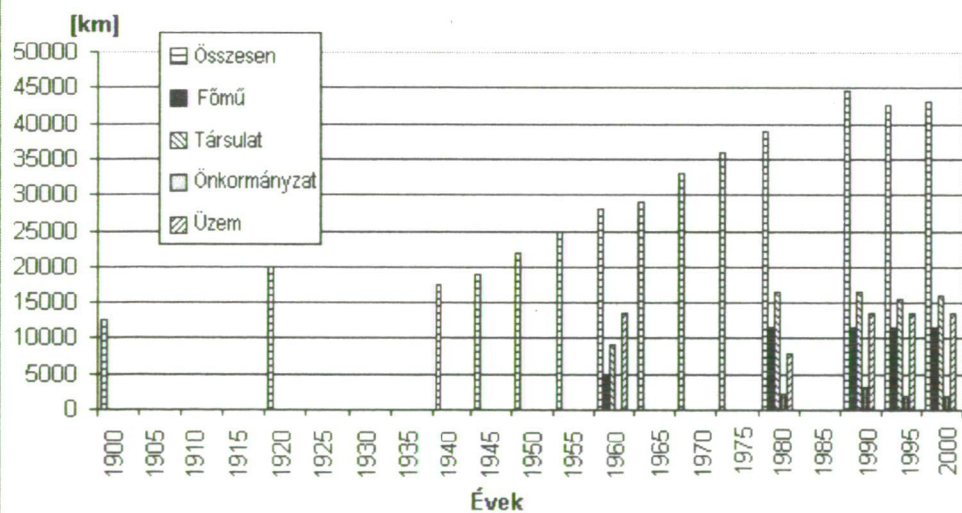
7. táblázat. Az állam kizárólagos tulajdonában lévő belvízvédelmi művek rekonstrukciós feladatai (ezer Forintban)

Vízügyi Igazgatóság	Rekonstrukciós feladatok						Fejlesztések			
	Főcsatornák iszapolása és burkolatai	Szivattyú- telepek	Tározók	Műtárgyak	Örtelepek és védelmi központok	Összesen	A vízviSSza- tartás	A kettős működés	Összesen	Mind- összesen
							feltételeinek megteremtése			
Győr	252 500			185 000	1 300	438 800				438 800
Budapest	665 300	39 600				704 900				704 900
Baja	1 930 321	349 000		102 500	23 500	2 405 321	180 000	34 000	214 000	2 619 321
Székesfehérvár	337 550	152 000		78 000	15 000	582 550				582 550
Pécs	108 525			500	0	109 025				109 025
Szombathely	2 188	10 300				12 488				12 488
Nyíregyháza	951 305	233 540	190 000	165 100	20 700	1 560 645				1 560 645
Miskolc	789 515	800 100	8 460	138 700	57 520	1 794 295	783 000	136 000	919 000	2 713 295
Debrecen	2 391 320	284 100	61 116	302 206	41 000	3 079 743	110 885	176 320	287 205	3 366 948
Szolnok	849 440	281 900	23 800	79 100	33 400	1 267 640	15 500	2 000	17 500	1 285 140
Szeged	2 140 700	459 000	15 000	204 200	60 000	2 878 900	44 800	69 000	113 800	2 992 700
Gyula	1 608 600	1 248 800	50 000	183 200	16 000	3 106 600				3 106 600
Összesen	12 027 264	3 858 340	348 376	1 438 506	268 420	17 940 907	1 134 185	417 320	1 551 5505	19 492 412

1. ábra. Kiépített szivattyúkapacitás alakulása Magyarországon

2. ábra. Csatornahálózat hosszának alakulása Magyarországon

8. táblázat. A belvízcsatorna-hálózat hosszának, a szivattyú-kapacitásnak és a belvízrendszerek fajlagos vízszállító-képességének alakulása Magyarországon

Év			A csatornahálózat hossza (km)			Szivattyú-kapacitás (m ³ /s)	Fajlagos vízszállító-képesség (l/s/km ²)
	Főmű	Társulati	Önkormányzati	Üzemi	Összes		
1900					11 990		
1920					19 979	60	
1940					18 049	200	
1945					19 500	262	
1950					22 000	314	
1955					25 000	348	
1960	5 040	9 590		13 068	27 698	453	16
1965					29 000	502	22
1970					32 800	573	24
1975					36 000	686	27
1980	11 576	16 867	2 249	8 365	39 054	760	28,5
1985						840	28,5
1990	11 457	16 895	3 082	13 118	44 552	955	28
1995	11 873	15 715	1 877	12 096	42 281	964	27
2000	11 657	16 140	1 889	12 913	42 598	967	27

Ennek a koncepciónak az érvényesülését tükrözi a 8. táblázat, illetve az 1. és 2. ábra, amelyekből látszik, hogy a korábbi mennyiségi fejlesztések 1990-től leálltak. Másik oldalról ezt természetesen az is magyarázza, hogy a mezőgazdaság 1990 előtti szerkezete a termelőszövetkezeti birtokok felaprózódásával jelentősen átalakult. Ez az átalakulás azonban nem teszi semmissé, csak végrehajtásában nehezebbé, azt az ugyancsak még 1991-ben rögzített vízkárelhárítási alapelvet (Váradi J.–Zorkóczy Z. 1991), amely szerint a mezőgazdasági művelésnek, általában a terület-használatnak, a vízviszonyokhoz kell alkalmazkodni. Az állami beavatkozásokat a költségmegtérülési mutatók alapján is mérlegelni kell, és az állami támogatásnak kifejezésre kell juttatnia a racionális földhasználat és a területhasználati érdekeltég együttes hatását!

Az ilyen típusú állami szándék érvényesítése felé egy lépés a forgalomképes állami tulajdonú művek FVM felügyeleti hatáskörbe történő utalása. A kívánt és célirányos tulajdonváltás ezzel ugyan nem jött létre, de a mezőgazdasághoz és vidékfejlesztéshez kapcsolódó vízügyi infrastruktúra fejlesztésének állami akaratát érvényesítő támogatása így azonos kézbe került. A vízügyi szolgálat azt tartja, hogy a helyileg lehatárolt érdekeket szolgáló, vagyis az FVM felügyeletébe helyezett vízrendezési fejlesztések peremfeltételeit a kizárólagos állami tulajdonban levő vízi létesítmények teljesítőképessége és kijelölt rekonstrukciója meghatározza. Ennek kijelölése, mint említettük, az állami szintű költségmegtérülési mutatók alapján történt, ezért a nemzetgazdasági szempontokat figyelembe véve ehhez kell igazítani a helyi fejlesztéseket, amit a racionális földhasználatnak és az EU direktívák figyelembevételének kell vezérelnie, jó részt a célirányosan megválasztott agrártámogatási rendszeren keresztül.

A racionális földhasználat és EU-irányelvek ilyen szemléletű érvényesítésének lehetőségei a mezőgazdasági vízgazdálkodásban 1999-től kezdődően megteremtődtek, mégpedig azzal, hogy az FMV állami forrásokból megkezdte ezeknek a regionális terveknek a kidolgozását.

2.3. Térségi vízszétosztás, aszálykárelhárítás

Már a cím is jelzi azt a szerepváltást, ami a korábban használt „öntözésfejlesztés” szóhasználatához és a mostani *térségi vízszétosztás* fogalomhoz az állami feladatok ellátási oldaláról kapcsolódik.

Az öntözésfejlesztés ugyanis szoros piac-konformitása miatt, elsősorban területhasználoi feladat (szükségképpen az állami akaratot, illetve szándékot kifejező támogatás mellett), míg a térségi vízszétosztás a kiszolgáltatott vízgazdálkodásunk miatti vízkészlet hozzáférési biztonságot teremti meg, illetve a három nagy folyónk által teremtett egyenlőtlen hozzáférési adottságot hivatott kompenzálni. És ez tipikusan állami feladat. Az állam e területen azonban sajnos nem rendelkezik olyan határozott és átfogó koncepcióval, mint a vízkárelhárítás többi területén. Nem rendelkezik annak ellenére, hogy számos vizsgálat és munka irányult kifejezetten e probléma megoldására (Varga I. 1998).

Megítélésünk szerint az átfogó koncepció hiányát három kérdéskör tisztázatlanságára lehet visszavezetni:

a/ nemzetközi egyezmények és EU direktívák a határokkal osztott vízgyűjtőkön a készletekkel való gazdálkodásra is a kölcsönösen előnyös megállapodásokat szorgalmazzák. Ezért okkal építünk arra a lehetőségre, hogy szomszédainkkal a vizek tározására és szabályozott levezetésére alkalmas heggyvidéki tározók közös üzemeltetésében és hasznosításában meg tudunk állapodni.

b/ az előbbi problémával is összefügg, hogy a síkvidéki tározás környezet- és természetvédelmi szempontból történő ellenzése elmélyíti a határokon belüli készletezés megvalósításával kapcsolatos dilemmákat. Ez még akkor is így van, ha most a cianid-, sőt jórészt a nehézfém szennyezés elleni aktív védelmet, sőt a Tisza egészének „újjaélesztését” is éppen a sokat támadott Tisza-tó, illetve annak üzemeltetése tette és teszi lehetővé.

c/ végül a harmadik nyitott kérdés, hogy meddig terjed felszíni- és felszín alatti vízkészleteink igénybevételeinek aránya és lehetősége? Ezzel kapcsolatban még alap kutatásokra van szükség, hogy megadhassuk a megnyugtató választ meddig terjed felszíni és felszín alatti vízkészleteink igénybevételeinek aránya és lehetősége?

E nyitott kérdések állami szintű döntést várnak, és miután mindenhol a világon a szakemberek egyetértenek abban, hogy az édesvízi készletek birtoklása a XXI. században stratégiai kérdéssé válik, az ezzel kapcsolatos döntések nem várathatnak magukra sokáig. Biztató jel, hogy az 1998-1999. sőt a 2000. évi árvizes és belvizes időszakban a Kormány napirendre tűzte a Jászsági-főcsatorna Zagyva-Tarna vízrendszerig történő meghosszabbításának kérdését és a politikai nyomás ellenére kezelhető keretek között tudta tartani a Duna-Tisza közti homokhátság vízpótlására irányuló százmilliárdos beruházás iránti követeléseket.

IRODALOM

IJJAS I. : Az Európai Unió vízgazdálkodása.

IJJAS I.–PÁLFAI I.–SZILÁRD GY.–VÁRADI J 1996: Az elszívtagosodás és az aszály elleni küzdelemről szóló ENSZ Egyezményhez való csatlakozás hazai vetületeinek gazdasági elemzése, különös tekintettel a vízgazdálkodási vetületekre. (Kézirat).

KHVM 1998: Tájékoztató az ún. zöld folyósó program előrehaladásáról, az abból adódó ágazati és ágazatközi feladatokról 25/MK/1998.

KHVM 1999: Vízkárelhárítás az ezredfordulón 16/MK/1999.

KHVM: Az árvízvédelem ellátásának irányítását és szervezését végző vízügyi szervezet megerősítése (Kézirat).

KHVM 1999: A vízkárelhárítás stratégiája 22/MK.

ÖKO Rt. 1996-1998: Árvízvezetési és tározási lehetőségek vizsgálata. Tisza zöldfolyósó program.

PÁLFAI I. 1994: Közös érdekű belvízrendszerek a Kárpát-medencében. MHT Kárpát-Medence vízkészlete és vízi környezetvédelme. Kongresszus. I. kötet. Eger október 17-21.

PÁLFAI I. 1999: Gondolatok a belvízvédekezés új stratégiájáról. Vízűtkör 1999/1.

PÁLFAI I.–SZILÁRD GY.–VÁRADI J. 1998: Az aszály vízgazdálkodási hatásai Magyarországon. Vízügyi Közlemények 1. szám.

PETŐ GY. 1999: Az új vízkárelhárítási stratégia hatása a vízügyi kommunikációra (kézirat).

SOMLYÓDI L. (szerk.) 2000: A hazai vízgazdálkodás stratégiai kérdései. Az MTA Stratégiai Kutatások Programja.

SZLÁVIK L.–BUZÁS ZS.–ILLÉS L.–TARNÓY A. 1997: A Tisza-völgyi nemzetközi vízgazdálkodási együttműködés. Vízügyi Közlemények 3. füzet.

VARGA I. 1989: Vízrendezési főművek fejlesztésének gazdasági értékelése. Vízügyi Közlemények 2. füzet.

VARGA I. 1998: Az Alföld vízgazdálkodási koncepciójának tervezete (kézirat).

VÁRADI J. 1993: Kárelhárítási feladatok, különös tekintettel az önkormányzatokra.

II. Önkormányzati és Környezetvédelmi Napok, Budapest.

VÁRADI J. 1994: Magyarország vízügyi politikája. Anyaggazdálkodás 7-8. szám.

VÁRADI J. 1995: Mi mennyi? Vízűtkör 6. szám.

VÁRADI J. 1995: A vízkárelhárítás az új törvény tükrében. Vízügyi Közlemények 4. füzet.

VÁRADI J. – ANTÓK G. 1997: A jelenlegi öntözések és öntözésfejlesztések vízgazdálkodási kérdései (kézirat).

VÁRADI J. – ZORKÓCZY Z. 1991: A vízkárelhárítás stratégiája. KHVM.

*** Tisza-völgyi holtágak. Budapest, 1995: KHVM.

*** Duna-völgyi holtágak. Budapest, 1997: KHVM.

*** Magyarországi folyószakaszok mellékágai. Budapest, 1998. KHVM.

2197/1997. (VII. 11.) Korm. határozat Az állami tulajdonban levő síkvidéki vízrendezési művek helyzetéről és az azokkal kapcsolatos állami feladatokról.

46/1999. (III. 18.) Korm. rendelet a hullámterek, a parti sávok, a vízjárta, valamint a fakadó vizek által veszélyeztetett területek használatáról és hasznosításáról.

2005/2000. (I. 10.) Korm. határozat Magyarország árvízvédelmi műveinek felülvizsgált fejlesztési tervéről.

2014/2000. (II. 2.) Korm. határozat A folyóinkkal való gazdálkodás fejlesztéséről.

B 178847